

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ФЕДОРЧЕНКО ТА ЛОЗЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF FEDORCHENKO AND LOZENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 387/03)

РІШЕННЯ

Страсбург

20 вересня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

20/12/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Федорченко та Лозенко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн, *Голова*,
Марк Віллігер,
Карел Юнгвірт,
Боштьян М. Зупанчіч,
Енн Пауер-Форд,
Ганна Юдківська,
Ангеліка Нуссбергер, *судді*,
та Стівен Філіпс, *заступник Секретаря секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 10 липня 2012 року постановляє таке рішення, яке було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (N 387/03), яку 28 листопада 2002 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) громадяни України - п. Юрій Федорченко та пані Зоя Лозенко (далі - заявники).

2. Заявників представляв Європейський центр з прав циган, м. Будапешт, Угорщина. Уряд України (далі - Уряд) представляв його колишній Уповноважений - п. Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. 22 вересня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

4. Заявники, 1951 та 1954 років народження, проживають у містах Нові Санжари та Золотоноша, Україна.

5. Згідно з твердженнями заявника, між 8:00 та 8:30 ранку 28 жовтня 2001 року, коли він виходив з будинку, він зіштовхнувся з майором міліції І. та двома незнайомцями. Вони почали погрожувати йому, потім вдарили та штовхнули всередину будинку. Після цього нападники підпалили дім і пішли, підперши двері ззовні.

6. Дім вибухнув, заявника викинуло назовні, у той час як інші члени його сім'ї, які ще спали, залишилися всередині.

7. Пізніше того ж дня заявник і четверо інших членів його сім'ї, 21-річна З. Ф. (дочка заявниці), 6-річна С. Ф. (онука заявників), 3-річний М. Ф. (онук заявників) і 15-річний Т. Л. були госпіталізовані з опіками та отруєнням чадним газом. З. Ф., С. Ф. та М. Ф. померли у лікарні.

8. Два інших члени сім'ї заявника були знайдені в домі мертвими: 25-річний В. Ф. (син заявника) та 6-річний Ю. Ф. (онук заявника).

9. Заявник повідомив міліцію, що пожежа виникла внаслідок підпалу, вчиненого майором Крюківського РВ УМВС України в Полтавській області І. Він вважав, що цей напад було вчинено в якості покарання за несплату щомісячного хабара у 200 грн., який вимагали працівники міліції. Майор І., як стверджувалося, раніше навідувався до заявника та вимагав гроші від його невістки З. Ф. в якості плати за непорушення щодо неї кримінальної справи за торгівлю наркотиками. Як стверджувалося, за це майор І. вже взяв хабара на суму 800 грн. Заявник також стверджував, що майор І. до цього вже погрожував підпалити його дім.

10. Згідно зі статтею, надрукованою у місцевій газеті, "якісь працівники міліції спалили циганську сім'ю, не отримавши звичайної данини зі збуту наркотиків". Районний прокурор зазначив, що в домі розміщувалася "наркоточка". Він також зазначив, що перевірялась версія "причетності до справи наркобаронів у міліцейських погонах". Сусідка розповіла, що сім'я заявників була бідною та що З. Ф. протягом кількох місяців займалася продажем ширки, потім працівники міліції її побили, бо вона була недосвідченою. Заявник стверджував, що майор І. погрожував спалити їх живцем, оскільки вони не могли сплатити 200 грн. щомісячного хабара.

У газетній статті також йшлося про таке:

«Декілька десятків циган, які зібралися з приводу похорону... одним голосом повторювали: так, в Україні дійсно існує фашизм по відношенню до циган, порушуються їхні права як національної меншини »

[...]

“ Часто у міліцейських зведеннях можна прочитати: наркотики продавала "особа циганської національності". Хоча наркотиками також торгують і українці»

11. 28 жовтня 2001 року прокурор Кременчуцького району Полтавської області порушив кримінальну справу за фактом умисного вбивства В. Ф. та Ю. Ф. 6 листопада 2001 року прокуратурою Полтавської області було порушено кримінальну справу за фактом підпалу будинку заявника. Пізніше дві справи були об'єднані.

12. Управління МВС України в Полтавській області здійснило службову перевірку тверджень щодо причетності майора І. до підпалу будинку заявника. Під час вищезазначеної перевірки заявник стверджував, що майор І. вимагав від його невістки 200 грн. за те, що не порушуватиме щодо неї кримінальну справу за торгівлю наркотиками. Перевіркою також було встановлено, що о 9-й годині ранку 28 жовтня 2001 року майор І. виходив зі свого дому разом з дружиною. Дорогою вони зустрілися зі своїми сусідами. Проте в письмових поясненнях майор І. та його дружина зазначали, що вони залишили дім о 8:20 ранку. Пізніше майора І. та його дружину бачили на ринку в місті, де вони розмовляли з продавцями меблів та одягу і з подружжям Су. О 13:00 майор І. повернувся додому. Було також встановлено, що 4 жовтня 2001 року майор І. затримував З. Ф., яку згодом було звільнено, та що 20 жовтня 2001 року він здійснював обшук у будинку заявника.

13. Зокрема, у своїх поясненнях, наданих у невстановлену дату, майор І. зазначав, що «скоріш за все, я знаю мешканців будинку по вул. Шкільній в обличчя, але їхніх імен я не знаю. Я знаю, що всі вони є циганами, та знаю, що вони продають там наркотики. Але спіймати циган важко...»

14. Було встановлено, що вказані обставини та отримані заявником під час вибухів травми голови могли бути причиною того, що він обмовив майора І. 10 грудня 2001 року висновок перевірки, в якому зазначалось, що майор І. не причетний до підпалу будинку заявника, було надіслано до прокуратури Полтавської області.

15. 14 листопада 2001 року громадянина Н., якого підозрювали у підпалі будинку заявника, було притягнуто в якості обвинуваченого у вчиненні умисного вбивства, знищення та пошкодження чужого майна.

16. У різні дати було порушено кримінальні справи щодо щонайменше шести осіб за трьома епізодами підпалу та вбивств, які було вчинено 28 жовтня 2001 року. У квітні 2002 року справи щодо цих осіб виділили з кримінальної справи щодо Н. в окреме провадження у зв'язку з їх розшуком.

17. У травні 2002 року представник заявників звернувся до прокуратури з клопотанням, у якому просив допитати: 1) лікарів, які надавали першу медичну допомогу потерпілим; 2) сусідку заявників, від якої, як стверджувалося, працівники міліції вимагали замовчувати відомі їй факти; та 3) колишню дружину майора І., котра, як стверджувалося, бачила його автомобіль.

18. 1 червня 2002 року представник заявників подав слідчому клопотання з вимогою притягнути майора І. до кримінальної відповідальності за вчинення підпалу.

19. Того ж дня було проведено очну ставку між заявником і майором І. Заявник виклав власну версію подій та описав одяг, у якому майор І. був того ранку, коли було вчинено підпал. Майор І. заперечував усі обвинувачення.

20. Того ж дня слідчий прокуратури виніс постанову про відмову в задоволенні клопотання заявника про притягнення майора І. до кримінальної відповідальності у зв'язку з підпалом, ґрунтуючись на твердженнях майора І., висновку службової перевірки та існуванні інших обвинувачених, які не підтверджували причетність майора І. до підпалу. Зокрема, Д. засвідчив, що вранці 28 жовтня 2001 року він привіз до будинку заявника трьох осіб і майора І. серед них не було.

21. У липні 2002 року кримінальну справу щодо Н. було передано до суду.

22. 11 грудня 2002 року апеляційний суд Полтавської області, діючи в якості суду першої інстанції, розглянув кримінальну справу щодо Н. і Г. та повернув її на додаткове розслідування. Зокрема, суд зазначив, що існувала певна особа, яка спланувала знищення та пошкодження шляхом підпалу трьох будинків, у яких мешкали особи циганської національності. Н. і Г. разом з іншими сімома особами були обвинувачені у виконанні наказів цієї особи. Суд зазначив численні недоліки слідства. Зокрема, треба було здійснити перевірку скарг Г. на жорстоке поводження з боку працівників міліції з метою отримання визнавальних показань; не було встановлено всіх осіб з тих, хто брав участь у підпалі, та ролі кожного з учасників підпалу; в розшуку знаходились ще декілька осіб, які вважалися причетними до вчинення підпалу, але для їх розшуку не було вжито жодних заходів. Суд, зокрема, зауважив, що слідство повинно перевірити алібі майора І. та встановити, чому та з яких підстав, здійснюючи затримання З. Ф. та обшук будинку заявника, він працював на непідвідомчій йому території. У судовому засіданні заявники також засвідчили, що майор І. погрожував їм розправою. Проте суд у своєму рішенні не конкретизував, якою була причина для стверджуваної розправи. Суд зазначив, що сам майор І. визнав, що він у 2001 році декілька разів був у будинку заявника. Також заявника не було повідомлено про постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо майора І. Документи службової перевірки не були долучені до матеріалів кримінальної справи та не було надано відповіді на клопотання представника заявників, надіслане у травні 2002 року. Суд зазначив, що повинні бути допитані колишня дружина майора І., лікарі швидкої допомоги, пожежники та сусіди заявника. Насамкінець, суд надав вказівки щодо здійснення органами слідства низки слідчих дій.

23. Згідно з твердженнями заявників, у судовому засіданні Н. сказав: «Ми повинні поставити цих [...] циган на їхнє місце. Цим має займатися міліція».

24. 6 березня 2003 року Верховний Суд України залишив ухвалу від 11 грудня 2002 року без змін. Проте він дійшов висновку, що немає необхідності проводити відтворення обстановки і обставин події, на яку вказав апеляційний суд.

25. 16 червня 2003 року прокуратура м. Кременчука відмовила у порушенні кримінальної справи щодо майора І. та зазначила, що причетність майора І. до підпалу була додатково перевірена, однак вона не отримала підтвердження. При цьому жодних деталей наведено не було.

26. 10 липня 2004 року провадження у кримінальній справі було зупинено у зв'язку з розшуком інших підозрюваних осіб.

27. 23 вересня 2004 року провадження у кримінальній справі щодо Н. було відновлено.

28. 21 січня 2005 року Кременчуцький районний суд Полтавської області визнав Н. винним у вчиненні умисного знищення майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, і засудив його на п'ять років позбавлення волі, але звільнив від відбування покарання, призначивши випробувальний строк у два роки, суд встановив, що Н., Но. та С. прийшли до будинку заявника, маючи змову на "знищення будинку осіб циганської національності, які торгують наркотиками". Н. виганяв з будинку його мешканців, але Но. та С., не чекаючи, поки вийдуть усі, підпалили будинок. Н. засвідчив у судовому засіданні, що його метою було знищити будинок торговців наркотиками. Його завданням було вигнати людей з будинку, але його спільники не стали чекати на нього та підпалили будинок з людьми всередині, включаючи його самого. Суд дійшов висновку, що Н. перебував "у певній залежності" від Но. та С. і виконував другорядну роль. Його свідчення підтверджувалися іншими доказами - зокрема, він отримав опіки та певний час після цього провів у лікарні. Суд присудив заявникові відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 13820 грн. і відмовив у задоволенні позову заявників про відшкодування шкоди у зв'язку з втратою рідних та тілесними ушкодженнями, завданими заявникові, на тій підставі, що вони виникли не внаслідок дій або намірів Н.

29. Прокурор і заявники оскаржили вирок, стверджуючи, що вирок щодо Н. був дуже м'яким. У своїй апеляційній скарзі заявники зазначили, що суд першої інстанції не взяв до уваги свідчення заявника та іншої особи, яка вижила після підпалу, в яких стверджувалося про участь майора І. у вчиненні підпалу. Вони також зазначали, що, згідно зі свідченнями Н. та Г., підпали були сплановані та організовані завчасно, оскільки для підпалу будинків осіб циганської національності було придбано пальне та виділено декілька автомобілів.

30. 20 травня 2005 року апеляційний суд Полтавської області скасував вирок від 21 січня 2005 року у зв'язку з процесуальними недоліками, які мали місце в ході провадження у суді першої інстанції.

31. 22 червня 2005 року кримінальну справу щодо Н. було закрито у зв'язку з його смертю.

32. 4 грудня 2008 року постанову про зупинення досудового слідства від 10 липня 2004 року було скасовано прокуратурою. Подальших відомостей про перебіг провадження у справі Суд не має.

II. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

Друга доповідь Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) щодо України, ухвалена 14 грудня 2001 року

33. У відповідних витягах з доповіді йдеться про таке:

«56. Як і в деяких європейських країнах, населення рома/циган стикається з ситуацією суворих соціально-економічних негараздів, а також з проявами упередження, дискримінації та насильства з боку більшості населення, а іноді з боку органів влади, зокрема працівників правоохоронних органів. ЄКРН висловлює занепокоєння з приводу цієї ситуації та вважає, що терміново необхідна політика, спрямована на розв'язання проблеми становища громад рома/циган в Україні, аби забезпечити їхнім членам на практиці такі самі права, які має решта населення України. ЄКРН упевнена, що першим необхідним кроком на шляху напрацювання належної відповіді на проблеми, які постали перед населенням рома/циган в Україні, є визнання органами влади, що проблеми дійсно існують і їх слід розв'язувати [...].

58. Іншою пріоритетною сферою дій, визначеною ЄКРН, є поведінка працівників правоохоронних органів стосовно членів громад рома/циган. У цьому аспекті ЄКРН із занепокоєнням відзначає непоодинокі заяви про надмірне застосування сили, погане поводження, словесні образи та пошкодження майна працівниками правоохоронних органів. Дискримінаційна практика, як нам повідомляють, є дуже поширеною і включає довільні перевірки, несанкціоновані обшуки, конфіскацію документів і, як зазначалось у першій доповіді ЄКРН, дискримінаційне впровадження заходів з попередження злочинів, які спрямовані на осіб з кримінальним минулим. ЄКРН закликає, аби було вжито заходів задля подолання проявів протиправної поведінки працівників правоохоронних органів загалом, у тому числі шляхом більш дієвої реакції держави на такі прояви, а також шляхом навчання та підвищення обізнаності. На додаток, звертаючи увагу на повідомлення про те, що реакція міліції на злочини, що їх вчиняють представники основного населення проти рома/циган, є нерідко неадекватною, ЄКРН рекомендує органам влади в Україні вжити заходів задля гарантування швидкого та ефективного реагування міліції на всі злочини, у тому числі вчинені проти рома/циган, а також відповідно до наведених вище рекомендацій забезпечити, щоб належним чином було враховано расистську складову таких злочинів.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

34. Заявники скаржилися на те, що їхні родичі померли внаслідок підпалу, безпосередню участь в якому брав представник державних органів, майор міліції І.

Вони також скаржилися на те, що державні органи не здійснили ретельного та ефективного розслідування обставин смерті їхніх родичів та причетності майора І. до підпалу. Вони посилалися на статтю 2 Конвенції, відповідні частини якої передбачають таке:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. ...»

A. Прийнятність

35. Уряд стверджував, що заявники не оскаржили постанову слідчого прокуратури від 16 червня 2003 року про відмову в порушенні кримінальної справи щодо майора І. до прокурора вищого рівня або до суду. Отже, вони не вичерпали ефективних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг за статтею 2 Конвенції.

36. Заявники не погодилися, вказуючи на те, що не було підстав вважати, що державні органи, вже двічі відмовивши у задоволенні вимог заявників, дійдуть іншого висновку, якщо до них буде подано ще одну скаргу. Заявники зазначили, що стаття 35 Конвенції повинна застосовуватися з певною гнучкістю і без зайвого формалізму (див. рішення від 6 вересня 2007 року у справі "Кучерук проти України", заява N 2570/04, п. 109). Вони зазначили, що за цих обставин вони зробили все можливе, надали міліції свідчення та подавали апеляційні та інші скарги, хоча, за твердженнями заявників, усе, що вони мали зробити, - це привернути до справи увагу компетентних органів. Заявник зазначив, що у справі "Асенов та інші проти Болгарії", рішення від 28 жовтня 1998 року, п. 86, Суд констатував, що "заявники подавали численні скарги до органів прокуратури всіх рівнів, вимагаючи проведення повноцінного кримінального розслідування тверджень п. Асенова про жорстоке поводження з боку поліцейських", та дійшов висновку, що "вичерпавши всі доступні можливості ... заявник не був зобов'язаний здійснити ще одну спробу отримати компенсацію". Отже, заявники дійшли висновку що вони вичерпали всі доступні національні засоби юридичного захисту.

37. Суд зазначає, що заперечення Уряду тісно пов'язане зі скаргою заявників за процесуальним аспектом статті 2 Конвенції. З цих підстав Суд долучає це заперечення до розгляду суті скарги заявників (див.,

рішення від 8 квітня 2010 року у справі "Лотарев проти України", заява N 29447/04, п. 74).

38. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту "а" пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Процесуальні зобов'язання за статтею 2 Конвенції

(а) Доводи сторін

39. Заявники зазначили, що під час розслідування за фактом підпалу будинку заявника було допущено низку істотних помилок, що зробило його неефективним. Висновку щодо непричетності майора І. до підпалу дійшли без опитування ключових свідків. Згідно з твердженнями заявників, слідчі допитали заявника тільки через місяць після зазначеної події та тільки тому, що він прийшов до слідчого з власної ініціативи, не будучи викликаним. Заявники також підкреслили, що національні органи, зокрема апеляційний суд Полтавської області, у своїй ухвалі від 11 грудня 2002 року вказували на численні недоліки слідства та повертали справу на додаткове розслідування. Заявники вважали, що національні органи не дотрималися свого процесуального обов'язку за статтею 2 Конвенції.

40. Уряд зазначив, що і міліція, і відділ внутрішньої безпеки, і прокуратура встановили непричетність майора І. до підпалу. Уряд також зазначив, що обставини події були відтворені, а особи, відповідальні за підпал, встановлені. Була проведена низка різних слідчих дій, включаючи чотири відтворення обстановки і обставин події, чотири обшуки та одинадцять впізнань, шістдесят три допити, одну очну ставку (між першим заявником і майором І.) та сімнадцять судових експертиз. Твердження заявників про причетність майора І. до події було належним чином перевірено, і національні органи зробили все необхідне, аби знайти відповідальних за вчинення підпалу осіб.

(b) Оцінка Суду

і. Загальні принципи

41. Суд нагадує, що стаття 2 Конвенції покладає на державу обов'язок забезпечити право на життя через запровадження ефективних кримінально-правових норм, спрямованих на попередження вчинення злочинів проти особи та підкріплених правоохоронною системою для запобігання, припинення та покарання за порушення цих норм. Ця стаття також опосередковано вимагає

ефективного офіційного розслідування фактів вбивства особи. Обов'язок проводити таке розслідування виникає в усіх випадках вбивства або смерті за підозрілих обставин, незважаючи на те, чи є злочинці приватними особами, представниками держави чи невстановленими особами (див. рішення у справах "Ангелова та Ілієв проти Болгарії", заява N 55523/00, п. 94, від 26 липня 2007 року, та "Ранцев проти Кіпру та Росії", заява N 25965/04, п. 232, ECHR 2010 (витяги)).

42. Слідство повинно бути ефективним у тому розумінні, що воно має бути спроможним забезпечити встановлення відповідних фактів і покарання винних осіб. Державні органи повинні були вжити всіх заходів для отримання всіх наявних доказів, які стосувались події. Висновки слідства повинні ґрунтуватися на ретельному та безсторонньому аналізі всіх відповідних елементів. Крім того, вимоги статті 2 Конвенції поширюються не тільки на офіційне розслідування. Так, якщо доходить до розгляду справи у національних судах, провадження в цілому, включаючи судовий розгляд, повинно задовольняти вимоги позитивного обов'язку щодо захисту життя особи за допомогою закону. Хоча не існує категоричної вимоги щодо того, щоб усі справи закінчувалися засудженням або постановленням вироку, будь-який недолік слідства, який ставить під загрозу його здатність відтворити обставини справи або встановити винну особу, найімовірніше, суперечитиме вимозі ефективності. Національні суди за жодних обставин не повинні залишати безкарними правопорушення, пов'язані із загрозою життю осіб (див., рішення у справі "Мойсєєв проти Польщі", заява N 11818/02, п. 53, від 24 березня 2009 року, та "Есат Байрам проти Туреччини", заява N 75535/01, п. 47, від 26 травня 2009 року).

43. Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, що здійснюють його, повинні бути незалежними та безсторонніми як з юридичної, так і з практичної точок зору. Це означає не тільки відсутність ієрархічного підпорядкування або інституційного зв'язку з особами, причетними до події, а й також незалежність при вчиненні дій. Ефективне розслідування, що вимагається за статтею 2 Конвенції, слугує підтриманню довіри громадян до здатності державних органів забезпечити верховенство права, запобігти будь-яким проявам змови у вчиненні незаконних дій або терпимості до них, а у випадках, коли причетними особами є представники державних органів або власне державні органи, забезпечити притягнення їх до відповідальності за смертельні випадки, що трапилися з їхньої вини. У всіх випадках найближчий родич повинен бути залучений до процедури в межах, необхідних для забезпечення його або її законних інтересів (див., наприклад, рішення у справах *"Рамсагай та інші проти Нідерландів"*, заява N 52391/99, пункти 321 - 322; *"Хаїндрава та Дзамашвілі проти*

Грузії", заява N 18183/05, пункти 59 - 61, від 8 червня 2010 року; *"Тахсін Аджар проти Туреччини"*, заява N 26307/95, пункти 222 - 225, та *"Гюлеч проти Туреччини"*, від 27 липня 1998 року, п. 82).

ii. Застосування вищезазначених принципів у цій справі

44. Суд зазначає, що у цій справі, незважаючи на жахливий характер події, в якій живцем були спалені діти, видається, що державні органи обмежили розслідування кількома основними процесуальними заходами.

45. Зокрема, незважаючи на посилення Уряду на низку слідчих дій, здійснених протягом слідства у кримінальній справі, через відсутність матеріалів справи неясно, щодо чого проводилися експертизи, кого було допитано під час слідства та коли були здійснені ці слідчі дії. У своїй ухвалі від 11 грудня 2002 року апеляційний суд Полтавської області вказав на численні недоліки слідства та надав вказівки щодо здійснення низки слідчих дій. Це було підтверджено Верховним Судом України. З наданих Урядом матеріалів неясно, чи взяли слідчі органи ці вказівки до уваги та чи виконали їх.

46. Суд також зазначає, що з 2004 року не було знайдено жодного з шести підозрюваних у вчиненні підпалу будинку заявника та інших будинків 28 жовтня 2001 року і немає жодного свідчення того, що було вжито будь-яких заходів для встановлення їхнього місцезнаходження.

47. Що стосується перевірки можливої причетності до підпалу майора І., то Суд також зазначає, що з матеріалів, які є в його розпорядженні, видається, що прокуратура просто послалася на висновки службової перевірки, проведеної органами міліції. Хоча у постанові від 16 червня 2003 року зазначається, що було проведено додаткову перевірку, відсутні відомості про те, що саме було зроблено.

48. Суд визнає, що не кожне розслідування обов'язково закінчується успішно або доходить висновку, який збігається з викладом подій, наданим позивачем. Проте воно в принципі повинно бути здатним привести до встановлення фактів справи та, якщо твердження виявляться правдивими, до встановлення та покарання винуватих осіб (див. рішення у справі *"Пол та Одрі Едвардз проти Сполученого Королівства"*, заява N 46477/99, п. 71, ECHR 2002-II).

49. Вищенаведених міркувань достатньо для того, щоб Суд дійшов висновку, що розслідування за фактом смерті родичів заявників було неефективним. Відповідно Суд відхиляє заперечення Уряду (див. пункт 37).

Отже, було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

2. Стверджуване порушення права на життя родичів заявників

50. Заявники зазначали, що смерть їхніх родичів була спричинена насильницьким підпалом будинку, організованим представником державних органів, який брав участь у зазначеному підпалі.

51. Уряд зазначав, що, як було встановлено службовою перевіркою, проведеною органами міліції, та перевіркою прокуратури від 16 червня 2003 року, майор І. не був причетний до підпалу.

52. Суд нагадує, що стаття 2 Конвенції, яка гарантує право на життя, є одним з найфундаментальніших положень Конвенції. У світлі важливості захисту, що надається статтею 2 Конвенції, Суд повинен піддати скарги про позбавлення життя особливо ретельному аналізу, беручи до уваги всі відповідні обставини.

53. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення "поза розумним сумнівом". Проте таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій щодо фактів. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань фактів, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи. Проте у разі подання скарг за статтями 2 та 3 Конвенції Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, навіть якщо певні провадження та розслідування на національному рівні вже завершені (див. рішення у справі "Акташ проти Туреччини", заява N 24351/94, п. 271, ECHR 2003-V (витяги) з подальшими посиланнями).

54. Суд зазначає, що у цій справі сторони не оспорюють, що майор І. знав заявників, відвідував будинок заявника та був залучений до деяких операцій, проведених міліцією стосовно одного з родичів заявників, хоча, як видається, він при цьому діяв на не підвідомчій йому території. Питання полягає у тому, чи заявники звели наклеп на майора І., обвинувативши його в участі в операціях міліції, чи майор І. дійсно був причетний до підпалу.

55. Суд зазначає, по-перше, що немає переконливих доказів того, що у майора І. було алібі на ранок 28 жовтня 2001 року. Наприклад, час, коли, як стверджувалось, майор І. вранці пішов на ринок, точно встановлено не було, і він не підтверджується іншими свідками (такими, як сусіди майора І.).

56. Далі заявник стверджував, що він упізнав майора І. серед підпальовачів. Заявники також стверджували, що декілька свідків (сусідка, колишня дружина майора І.) могли бачити майора І. біля будинку заявника вранці, коли сталася трагічна подія. Проте крім тверджень заявників Суд не має жодних інших доказів того, що майор І. дійсно брав участь у зазначеній події, оскільки, як видається, цих свідків допитано не було. Хоча перший заявник описав одяг, у якому,

як стверджувалося, був майор І. вранці 28 жовтня 2001 року, слідчі органи не перевірили це твердження шляхом допиту інших можливих свідків.

57. Отже, за відсутності інших доказів і з огляду на вищезазначений висновок, що розслідування у цій справі було неефективним, Суд не може дійти висновку "поза розумним сумнівом" щодо того, чи був майор І. причетним до підпалу, який спричинив загибель родичів заявників, і якщо був, то якою була його роль.

Отже, неможливо дійти висновку, що було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ З ПРОЦЕСУАЛЬНИМ АСПЕКТОМ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

58. Заявники також посилалися на статтю 14 у поєднанні з процесуальним аспектом статті 2 Конвенції. Стаття 14 Конвенції передбачає:

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.»

A. Прийнятність

59. Суд зазначає, що ця скарга пов'язана зі скаргою, яка розглядалася вище (див. пункти 35 - 38), а тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

60. Заявники зазначили, що вони надали докази існування расистського мотиву вчинення злочину. У такому випадку існує пряме зобов'язання розслідувати можливий расистський підтекст цієї події (див. рішення від 31 травня 2007 року у справі "Шечіч проти Хорватії", заява N 40116/02, пункти 66 - 70). Незважаючи на інформацію, яка була у розпорядженні державних органів, про те, що в один і той самий день було підпалено декілька будинків, у яких мешкали цигани, та на прямі расистські заяви одного з обвинувачених, немає жодного свідчення того, що державні органи здійснили будь-яку перевірку тверджень щодо того, що злочин було вчинено на основі етнічної ворожнечі.

61. Уряд зазначав, що стаття 14 Конвенції застосовується тільки у випадку, коли стверджуване порушення було вчинено представниками держави. Проте у цій справі за вчинення злочину до відповідальності були притягнуті приватні особи. Таким чином, Уряд стверджував, що у цій справі не було порушення статті 14 Конвенції.

62. Суд нагадує, по-перше, що згідно з його усталеною практикою дискримінація означає неоднакове ставлення, що не ґрунтується на будь-яких об'єктивних і розумних причинах, до осіб за приблизно подібних обставин. Проте стаття 14 не забороняє Договірній державі поводитися з різними групами осіб по-різному для того, щоб виправити "фактичну нерівність" між ними. Більше того, за певних обставин відсутність спроб виправити нерівність шляхом різного поводження сама по собі може спричинити порушення цієї статті (див. рішення у справі "D. Н. та інші проти Чеської Республіки", заява N 57325/00, п. 175).

63. Суд нагадує, що стаття 14 Конвенції доповнює інші матеріальні положення Конвенції та протоколів до неї. Вона не є незалежним положенням, оскільки діє тільки щодо "користування правами та свободами", гарантованими вищезгаданими положеннями. Хоча застосування статті 14 не має передумовою порушення цих положень (та у цьому сенсі є автономним), вона не застосовується до тих пір, поки факти, про які йдеться, не підпадають під дію одного або кількох вищезгаданих положень (див. рішення від 10 грудня 2009 року у справі "Коппі проти Австрії", заява N 33001/03, п. 25).

64. Суд також нагадує, що стосовно випадків позбавлення життя, включаючи випадки, які стосуються дій, вчинених приватними особами, договірні держави мають за статтею 2 Конвенції загальне зобов'язання здійснити ефективне розслідування (див. рішення від 13 листопада 2008 року у справі "Муравська проти України", заява N 249/03, пункти 41 - 50). Зазначене зобов'язання повинно виконуватися без дискримінації, як вимагається статтею 14 Конвенції.

65. Зокрема, під час розслідування насильницьких злочинів державні органи мають додатковий обов'язок вжити всіх розумних заходів для того, щоб викрити расистський мотив і встановити, чи відігравали будь-яку роль у події національні ворожнеча або упередження. Його невиконання та однакове ставлення до випадків насильства та жорстокості, що мають расистське підґрунтя, і до подібних випадків, що такого підґрунтя не мають, означає потурання специфічному характеру вчинків, які є особливо руйнівними для основоположних прав. Неспроможність провести розмежування між способами розв'язання ситуацій, що суттєво відрізняються одна від одної, може становити неправомірне поводження, що є несумісним з вимогами статті 14 Конвенції (див. рішення у справі "Начова та інші проти Болгарії" [ВП], заяви N 43577/98 та N 43579/98, п. 160 та, *mutatis*

mutandis, вищезазначене рішення у справі "Шечіч проти Хорватії", п. 67).

66. Треба визнати, що довести расистський мотив на практиці часто надзвичайно важко. Зобов'язання держави-відповідача розслідувати можливий расистський підтекст насильницького злочину є зобов'язанням докласти всіх можливих зусиль і не є абсолютним: державні органи повинні вжити всіх заходів, доцільних за обставин справи (див. вищезгадане рішення у справі "Начова та інші проти Болгарії", п. 160).

67. У цій справі Суд уже констатував порушення державними органами України статті 2 Конвенції у зв'язку з неефективністю розслідування події. Суд вважає, що він має окремо за статтею 14 Конвенції у поєднанні з процесуальним аспектом статті 2 Конвенції розглянути скаргу на те, що не було здійснено розслідування можливого причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваним расистським ставленням і нападом на родичів заявників.

68. У цьому контексті Суд зауважує, що 28 жовтня 2001 року було підпалено три будинки, в яких жили особи ромського походження. Мотивом паліїв, як стверджувалося, було знищення будинків торговців наркотиками. Проте відсутня будь-яка інформація щодо того, чи були мешканці інших двох будинків причетні до торгівлі наркотиками. Крім того, з огляду на поширену дискримінацію ромів в Україні, як зазначається, зокрема, в доповіді ЄКРН, не може бути виключено, що рішення спалити будинки тих, хто, як стверджувалося, був торговцем наркотиками, на додаток до цього посилювалося національною ворожнечею, а отже, це питання потребувало перевірки.

69. Проте Суд зазначає, що немає доказів того, що державні органи здійснили будь-яке розслідування можливих расистських мотивів цього злочину.

70. Суд вважає неприйнятним той факт, що за цих обставин розслідування, яке тривало більше одинадцяти років, не вжило будь-яких серйозних заходів для встановлення та покарання винних осіб.

71. Відповідно Суд вважає, що було порушення статті 14 у поєднанні з процесуальним аспектом статті 2 Конвенції.

III. РЕШТА СКАРГ

72. Заявники скаржилися на те, що вони та їхні померлі родичі були піддані нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню та що не було здійснено ефективного розслідування їхніх скарг на порушення статті 3 Конвенції. Вони також посилалися на статті 8 та 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції. Заявники також стверджували, що порушення, яких вони зазнали внаслідок зазначеної жорстокості, головним чином були пов'язані з їхнім

ромським походженням. Отже, вони вважали, що було порушення статті 14 у поєднанні з вищезазначеними статтями та матеріальним аспектом статті 2 Конвенції.

73. Суд зазначає, що ці скарги пов'язані зі скаргами, що розглядалися вище, і тому вони мають бути визнані прийнятними.

74. З огляду на висновки щодо статей 2 та 14 (див. пункти 44 - 49, 54 - 57 та 67 - 71 вище) Суд вважає, що у цій справі немає необхідності окремо розглядати, чи було порушення цих та інших положень Конвенції (див. рішення у справі "Коки та інші проти Словаччини", заява N 13624/03, пункти 241 - 244, від 12 червня 2012 року, та, серед інших джерел, щодо статті 13 Конвенції, рішення у справі "Тімур проти Туреччини", заява N 29100/03, пункти 35 - 40, від 26 червня 2007 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

75. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

76. Заявниця вимагала 100000 євро відшкодування моральної шкоди, якої вона зазнала внаслідок смерті своїх родичів, шкоди, завданої здоров'ю її сина та спричиненої неналежним розслідуванням цієї події. Заявник у цьому відношенні вимог не висував.

77. Уряд зазначав, що запитання, поставлені йому у цій справі стосовно скарг заявників про порушення статті 3 Конвенції, не були пов'язані з вищенаведеними скаргами заявниці. Отже Уряд вважав, що вимоги заявниці мають бути відхилені.

78. Суд вважає, що заявниця зазнала моральної шкоди. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує їй у цьому відношенні 20000 євро.

B. Судові та інші витрати

79. Заявники також вимагали 9075 євро судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. Представник заявників надав журнал робочого часу, згідно з яким у період з 2002 року до 2009 року юристи Європейського центру з прав циган витратили на справу 121 годину при ставці 75 євро за годину.

80. Уряд зазначив, що ці вимоги були необґрунтовані.

81. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір - обґрунтованим. У цій справі з огляду на інформацію, що є в його розпорядженні, та вищезазначені критерії Суд вважає за належне присудити 8000 євро компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді. Ця сума має бути сплачена на банківський рахунок Європейського центру з прав циган.

С. Пеня

82. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції;
3. *Постановляє*, що не було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 2 Конвенції в її процесуальному аспекті;
5. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати решту скарг у заяві;
6. *Постановляє*, що
 - (а) протягом трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявниці 20000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) протягом трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити на банківський рахунок Європейського центру з прав циган, що представляв інтереси заявників у ході провадження в Суді, 8000 (вісім тисяч) євро компенсації судових та

інших витрат разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись;

(с) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткових пункти;

7. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 вересня 2012 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Голова
Секретар

Д. Шпільманн
С. Філіпс